Veliki leščur na pragu

Sredozemlje se bori za preživetje napadene školjke

Pirančanom uspelo nekaj, česar prej ni poskušal nihče

VELIKI LEŠČUR (*Pinna nobilis*), največja sredozemska školjka in ena ključnih gradbenih vrst morskih ekosistemov, izginja. V celotnem Sredozemlju je v zadnjih nekaj letih virusno-parazitska epidemija pokončala več kot 90 odstotkov populacije, tako da strokovnjaki vrsto opisujejo kot funkcionalno izumrlo. V Sloveniji je danes potrjenih le še nekaj živih osebkov. A znanstveniki po letih intenzivnega dela niso obupali in razvijajo nove metode za iskanje njihovih ličink, vzgajanje zdravih primerkov in presajanje mladih primerkov.

Katastrofa

Smrtonosna epidemija je izbruhnila leta 2016 v Španiji in leta 2019 še drugod po Sredozemlju. Glavni osumljenci so parazit *Haplosporidium pinnae*, ki napade prebavni sistem školjk, novoodkriti virus *Pinna nobilis* picornavirus, ki oslabi imunski sistem, in oportunistične bakterije, ki izkoristijo že oslabljeni organizem. Posledice so katastrofalne. Populacija je propadla od Španije do Grčije in od Sicilije do severnega Jadrana. V Istri, Dalmaciji in slovenskem morju so bili leščurji nekoč pogosti, danes pa tam stojijo le še prazne lupine, grobovi nekdanjih populacij.
Na Morski biološki postaji NIB v Piranu so se po poginu populacije pri nas hitro lotili iskanja zadnjih možnosti za rešitev vrste. Uspelo jim je nekaj, česar prej ni poskušal nihče v severnem Jadranu. Razvili so posebno metodo lovljenja ličink s pomočjo podvodnih kolektorjev. To so vreče z naravnimi materiali, ki med razmnoževanjem ujamejo biološki dež – ličinke, ki jih tokovi raznašajo po morju.

Potapljači lahko s posredovanjem podatkov o opažanju leščurjev pomembno pripomorejo k njihovemu reševanju. FOTO: MARCO COLOMBO TRITON

Epidemija je pokončala več kot 90 odstotkov populacije, zato strokovnjaki vrsto opisujejo kot funkcionalno izumrlo.

Biologi pravijo: če izginejo še morski travniki, izgine tudi možnost za vrnitev leščurjev. FOTO: T. MAKOVEC

Irena Fonda: »Odrasel leščur prefiltrira več kot 100 litrov vode na uro, kar pripomore k čistejšemu morju.« FOTO: ARHIV YOUSEA

Naši biologi sodelujejo tudi v evropskem znanstvenem projektu Life Pinna, ki vključuje severni Jadran, Ligursko in Tirensko morje. Posveča se izključno reševanju velikega leščurja, njegovi rezultati pa so za zdaj mešanica skrb vzbujajočih dejstev in izjemnih znanstvenih prebojev. Tako so med drugim v laboratoriju prvič vzgajali ličinko leščurja in izdelali genetski zemljevid preživelih populacij. V morske rezervate Miramar (Italija), Strunjan in še kje so presadili že nekaj zdravih osebkov. »Italijanski in slovenski znanstveniki sodelujemo dobesedno vsak dan. Čeprav odraslega leščurja v ujetništvu še nismo vzgojili, je napredek ogromen,« poudarja raziskovalec **Saul Ciriaco.**

Upanje ostaja

Čeprav so populacije skoraj izginile, se tu in tam pojavi droben žarek upanja. Pri

Z razstave umetniških interpretacij leščurjev, ki sta jih Zavod YouSea in GEN-I simbolično položila na morsko dno. FOTO: JAKA JERAŠA

Vsi umetniki so sodelovali prvič

Helena Čehovin Gerželj, Ivan Balažević in Jožica Medle, Anamarija Stibilj Šajn in Gregor Žitko FOTO: OLGA KNEZ

Mednarodni likovni simpozij Slovenija, odprta za umetnost, ki je potekal na začetku julija na Sinjem vrhu, je že 33. potrdil, da je pomemben del likovnega dogajanja tako pri nas kot v mednarodnem prostoru. Prvo potujočo razstavo so v sredo odprli v Veliki galeriji Ivana Varla v Kosovelovem domu v Sežani. Razstavo in avtorje je predstavila kustosinja in likovna kritičarka Amarija Stibilj Šajn, umetniška vodja projekta. »Na simpoziju je letos sodelovalo 10 ustvarjalcev, pet iz Slovenije in pet iz tujine, vsi so se ga udeležili prvič. Zbrali so se umetniki iz različnih kulturnih okolij, generacij, likovnih usmeritev in tehničnih pristopov. Poleg slikarstva v akrilu, olju in akvarelu sta v likovni kvaliteti zablesteli tudi risba in grafika,« je poudarila Stibilj Šajnova. Slovenijo so zastopali Jožica Medle (častna gostja), Mojca Fo, Gregor Žitko, Oliver Pilić in Natalija Premk Jenič, iz tujine so prišli Ivan Balažević (častni gost), Natasha Bakovi, Zoran Durbić, Jessica Gobert in Helene Thuemmel. Odprtje razstave so popestrili učenci domače glasbene šole. Na ogled bo do 12. januarja. O. K.

Božiček, predstava in zbor

Sejma se veselijo predvsem najmlajši. FOTO: ARHIV OŠ CERKVENJAK - VITOMARCI

izumrtja

2016.
JE V ŠPANIJI

izbruhnila smrtonosna epidemija.

Je naša največja školjka, ki zraste do 120 cm in dočaka tudi več kot 45 let. FOTO: JANEZ MUŽIČ

Moška, ki so ju letos pri nas zalotili z leščurjem, sta morala plačati 1800 evrov. Fotografija je simbolična. FOTO: JANEZ MUŽIČ

Leščur pred Morsko biološko postajo je imel avgusta slabih 20 cm. FOTO: MORSKA BIOLOŠKA POSTAJA PIRAN

Ko je v laboratoriju dosegel zadostno velikost, so ga preselili na morsko dno, kjer je zaščiten in opazovan prek kamere. FOTO: MORSKA BIOLOŠKA POSTAJA PIRAN

Zaščita zaenkrat še redkega preživelega leščurja FOTO: LIFE PINNA

Pred leti jih je bilo na portoroški plaži toliko, da so jih pred poletjem potapljači presajali v globlje morje. FOTO: JANEZ MUŽIČ

Lazaretu ob meji z Italijo še vedno živi nekaj osebkov. V Akvariju Piran skrbijo za nekaj mladih primerkov, vzgojenih v nadzorovanih razmerah. Potapljači ob hrvaški obali vsake toliko odkrijejo posamezne preživele. Gre za zadnje drobce nekdanje populacije, ki pa jih lahko izbriše že ena sezona patogenov ali močnejša nevihta. Leščur je pravzaprav arhitekt morskega dna. Dr. **Irena Fonda** iz slovenskega zavoda YouSea pravi: »Njegova vloga je filtriranje morske vode. Odrasel leščur prefiltrira več kot 100 litrov vode na uro, kar pripomore k čistejšim, bolj prosojnim morjem. Poleg tega gradi habitate in tudi prazne lupine so pomembne, saj dajejo zavetje algam, polžem, črvom cevkarjem, majhnim ribam in drugim organizmom. Tako povečujejo biotsko raznovrstnost tam, kjer je sicer malo struktur. Tako je tudi odstranjevanje praznih lupin iz morja škodljivo, saj so naravni gradniki ekosistema.«

Dodaja, da zavod YouSea s podporo Spara Slovenija zato v slovenskem morju izvaja potapljaške čistilne akcije in si prizadeva za dolgoročno spreminjanje odnosa do morja. To je ključno za ohranjanje in zaščito morskih travnikov, na katerih živi leščur. Ti travniki so bolj podobni podvodnemu gozdu kot travišču in hranijo na stotine vrst, zadržujejo ogljik in preprečujejo erozijo. Biologi pravijo, da če izginejo travniki, izgine tudi možnost za vrnitev leščurjev.

Pomagajmo vsi!

Ker je populacija v slovenskem morju izjemno nizka, so raziskovalci že pred letošnjim poletjem posredovali nekaj nasvetov za plavalce, potapljače, jadralce in druge. Svetujejo, da se ob leščurjevi najdbi nežno dotaknemo njegovega vrha. Če je živ, se bo lupina v nekaj sekundah zaprla. Podatke o njem (globina, lokacija, datum) posredujemo Morski biološki postaji, vsak podatek je pomemben za njihovo rešitev.

Odgovor na vprašanje, ali bo veliki leščur preživel, danes še ni mogoč. Znanost je izjemno napredovala, saj smo se naučili loviti ličinke, vzgajati mladiče, ščititi habitate in mednarodno sodelovati. A patogeni, ki so povzročili propad populacije, še niso izginili. Raziskovalci ostajajo previdno optimistični in pravijo, da je gotovo le, da bo prihodnost velikega leščurja odvisna od znanja, vztrajnosti in sodelovanja znanstvenikov, držav in ljudi, ki morje poznajo in ljubijo.

JANEZ MUŽIČ

Novo vozilo po več kot treh desetletjih

Ponosni so na novo pridobitev. FOTO: ARHIV PGD VELESOVO

Pri PGD Velesovo je bilo slovesno. Na dvorišče doma se je pripeljalo novo gasilsko vozilo GVV-2, ki je pred tem obiskalo vseh pet vasi na požarnem območju. Dogodek je povezovala podpredsednica društva Irena Grilc, ki je navzoče vodila skozi bogat in čustven program. Novo vozilo je namreč prvo večje posodobljeno in odlično opremljeno po več kot treh desetletjih. Primerno je za posredovanje ob požarih, poplavah in drugih naravnih nesrečah. Zbrane so nagovorili predsednik PGD Velesovo Zvone Ribnikar, župan Občine Cerklje na Gorenjskem Franc Čebulj in predsednik Gasilske zveze Cerklje Marjan Luskovec, novo gasilsko vozilo pa je blagoslovil velesovski župnik Slavko Kalan. Angelca Maček iz KUD Pod Lipo Adergas je prebrala pesem, napisano posebej za to priložnost. Uradni prevzem vozila bo sicer spomladi 2026. Velesovski gasilci so se zahvalili vsem, ki so pomagali pri projektu, Občini Cerklje na Gorenjskem, GZ Cerklje, podjetju Praetor, Urošu Škufci in pobratenemu gasilskemu društvu z Brezovice, s katerim sodelujejo že 40 let. J. K.

V Cerkvenjaku v Slovenskih goricah potekajo še zadnje priprave na odprtje letošnjega božičnega sejma na osrednjem trgu v občinskem središču. Sejem bodo odprli 19. decembra, ko se bo s kočijo pripeljal Božiček in obdaril otroke do šestega leta starosti. Za najmlajše so pripravili tudi gledališko predstavo, za odrasle pa bosta nedvomno zanimiva nastopa domačega Mešanega pevskega zbora KUD Cerkvenjak in skupine Akustični orgazem. Sejem, ki že več let povezuje ljudi v tej slovensko-goriški občini, bo znova napolnil trg z zimskimi vonjavami, otroškim nasmehom in prazničnim razpoloženjem. Prepletali se bodo vonji dišečega čaja, domačega kuhanega vina in slastnih palačink. Obiskovalce bodo vse do silvestrovega razveseljevali ustvarjalni kotički za najmlajše, praznične melodije ter bogata ponudba lokalnih in drugih razstavljavcev. M. T.